

I/2

Zobowiązanie do leczenia odwykowego – procedura sądowa

Katarzyna Szulc

Część I: Podstawy prawne, przesłanki materialnoprawne, wymogi formalne wniosku

Jednym z zadań nałożonych na gminne komisje rozwiązywania problemów alkoholowych (dalej GKRPA lub komisje) przez ustawę z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz. U. z 1982 r. Nr 35, poz. 230 z późn. zm.), dalej: ustawa, są czynności związane w postępowaniem dotyczącym przymusowego leczenia odwykowego. Na podstawie przepisów art. 41 ust. 3 ustawy wójtowie (burmistrzowie, prezydenci miast) powołują gminne komisje rozwiązywania problemów alkoholowych, w szczególności inicjujące działania w zakresie określonym w ust. 1 (działania związane z profilaktyką i rozwiązywaniem problemów alkoholowych oraz na rzecz integracji społecznej osób uzależnionych od alkoholu) oraz podejmujące czynności zmierzające do orzeczenia o zastosowaniu wobec osoby uzależnionej od alkoholu obowiązku poddania się leczeniu w zakładzie leczenia odwykowego. Czynności te są zatem przypisane komisjom ustawowo, a godny podkreślenia jest fakt, że zostały one wymienione w jednym rzędzie z pozostałymi kompetencjami GKRPA. Oznacza to przede wszystkim, że podejmowanie przez komisje czynności zmierzających do orzeczenia o zastosowaniu wobec osoby uzależnionej od alkoholu obowiązku poddania się leczeniu w zakładzie leczenia odwykowego nie jest w żadnym razie kwestią drugorzędną czy marginalną. Takie umiejscowienie tych kompetencji w przepisach prawa świadczy o tym, że są one równorzędne z pozostałymi obowiązkami nałożonymi na GKRPA i nie mogą być marginalizowane w ich działaniach. Ponadto komisje są jedynymi, obok prokuratora, podmiotami uprawnionymi do złożenia wniosku o zobowiązanie do leczenia odwykowego. To podkreśla, jak dużą rolę mają do spełnienia komisje w zakresie działań zmierzających do orzeczenia przymusowego leczenia odwykowego.

Poniższe opracowanie ma na celu kompleksowe przedstawienie postępowania sądowego dotyczącego zastosowania wobec osoby uzależnionej od alkoholu obowiązku poddania się leczeniu w zakładzie leczenia odwykowego. Omówione w nim zostaną przepisy znajdujące zastosowanie w takim postępowaniu wraz z aktualnym orzecznictwem, a także

Podstawa prawna – ustawa o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi

Przepisy związane w postępowaniem dotyczącym przymusowego leczenia odwykowego

przedstawione zostaną praktyczne wskazówki służące większej efektywności składanych w takim postępowaniu wniosków.

**Postępowanie
nieprocesowe
– art. 26 ust. 2
ustawy**

Postępowanie w stosunku do osób nadużywających alkoholu regulują przepisy rozdziału 2 ustawy. Przepisy art. 24 i następnych ustawy dotyczą postępowania w kwestii zastosowania wobec osoby uzależnionej od alkoholu obowiązku poddania się leczeniu w zakładzie lecznictwa odwykowego. Można w nich znaleźć (art. 24 ustawy) materialnoprawne przesłanki skierowania wniosku do sądu (podstawy skierowania takiego wniosku). Ponadto przepisy tego rozdziału ustawy stanowią, że o zastosowaniu obowiązku poddania się leczeniu w zakładzie lecznictwa odwykowego orzeka sąd rejonowy właściwy według miejsca zamieszkania lub pobytu osoby, której postępowanie dotyczy, w postępowaniu nieprocesowym (art. 26 ust. 2 ustawy). Dlatego też zastosowanie znajdują tutaj przepisy Kodeksu postępowania cywilnego (ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego – t.j. Dz. U. z 2018 r., poz. 1360), dalej k.p.c. W szczególności będą to przepisy art. 506–520 k.p.c. (postępowanie nieprocesowe). Ponadto, zgodnie z zapisem art. 13 § 2 k.p.c., przepisy o procesie stosuje się odpowiednio do innych rodzajów postępowań unormowanych w k.p.c., chyba że przepisy szczególne stanowią inaczej. Dlatego też w treści niniejszego opracowania będą często przywoływane przepisy dotyczące procesu cywilnego (np. dotyczące wymogów formalnych pozwu, cofnięcia pozwu itd.). Oznacza to, że w każdym przypadku przepisy dotyczące procesu znajdują zastosowanie w postępowaniu nieprocesowym, które jest właściwe dla spraw z zakresu zobowiązania do podjęcia leczenia odwykowego. W takich przypadkach zamiast określonego w przepisie powoda będzie występował wnioskodawca (GKRPA), a zamiast pozwanego będzie występował uczestnik postępowania (osoba, wobec której komisja składa wnioski). Ponadto w postępowaniu nieprocesowym składany jest wniosek, a nie pozew.

Materialnoprawne przesłanki skierowania wniosku do sądu o orzeczenie obowiązku poddania się leczeniu w zakładzie lecznictwa odwykowego

**Materialno-
prawne
przesłanki
skierowania
do sądu
wniosku
o orzeczenie
obowiązku
poddania się
leczeniu**

Na podstawie przepisów art. 24 ustawy należy stwierdzić, że osoby, które w związku z nadużywaniem alkoholu powodują rozkład życia rodzinnego, demoralizację małoletnich, uchylają się od obowiązku zaspokajania potrzeb rodziny albo systematycznie zakłócają spokój lub porządek publiczny, kieruje się na badanie przez biegłego w celu wydania opinii w przedmiocie uzależnienia od alkoholu i wskazania rodzaju zakładu leczniczego. Ponadto art. 26 ustawy stanowi, że osoby, o których mowa w art. 24, jeżeli są uzależnione od alkoholu, można zobowiązać do pod-

dania się leczeniu w stacjonarnym lub niestacjonarnym zakładzie lecznictwa odwykowego.

Z powyższych przepisów wynika, że do skierowania wniosku o zobowiązanie do leczenia odwykowego niezbędne jest stwierdzenie uzależnienia od alkoholu oraz jednocześnie występowanie jednej z poniższych przestępstw:

- powodowanie rozkładu życia rodzinnego,
- demoralizacja małoletnich,
- uchylenie się od obowiązku zaspokajania potrzeb rodziny,
- systematycznie zakłócanie spokoju lub porządku publicznego.

Kategorycznego zaznaczenia wymaga fakt, że zobowiązanie do podjęcia leczenia odwykowego (na użytek niniejszej publikacji nazwanego również przymusowym leczeniem) jest sytuacją absolutnie wyjątkową, jako silnie wkraczającą w sferę wolności i praw jednostki. Zasadą bowiem jest dobrowolność takiego leczenia. Fakt ten znajduje uzasadnienie nie tylko ze względu na zasady polskiego systemu prawa, ale również ze względu na lepsze rezultaty leczenia odwykowego podjętego dobrowolnie. Charakter przymusowego leczenia odwykowego jako absolutnego wyjątku od zasady dobrowolności wyrażony został między innymi w wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 4 lipca 2006 r. (sygn. akt: K 43/05, OTK-A 2006, nr 7, poz. 78) cytowanym m.in. w orzeczeniach Sądu Najwyższego z dnia 10 stycznia 2018 r. (sygn. akt: ICSK 538/17) i z dnia 18 września 2015 r. (sygn. akt: I CSK 351/15). Na podstawie tego rozstrzygnięcia nie przyznano innym podmiotom (np. członkom rodzin), poza komisjami i prokuratorem, legitymacji procesowej do składania wniosków o zobowiązanie do leczenia odwykowego. Przymusowe leczenie nie może naruszać prawa osoby uzależnionej do ochrony wolności i godności wyrażonego w Konstytucji RP oraz Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Ponieważ orzeczenie o przymusowym leczeniu stanowi wyjątek od generalnej zasady, w utrwalonym orzecznictwie podkreśla się, że przesłanki orzeczenia takiego nakazu wskazane w ustawie powinny być traktowane bardzo restryktywnie. Wskazania powyższe powinny być brane pod uwagę przez GKRPA przy gromadzeniu dokumentacji osoby uzależnionej i kierowaniu wniosku do sądu.

**Charakter
przymusowego
leczenia
odwykowego**

Oczywiście, samo skierowanie wniosku o przymusowe leczenie nie będzie stanowić bezpośredniego naruszenia praw i wolności osoby uzależnionej. Wniosek taki zawsze będzie rozpoznawany przez niezawisły sąd i poddany jego ocenie, co ostatecznie doprowadzi do wydania postanowienia koń-

czącego w sprawie. Zgodnie z zasadą dwuinstancyjności istniejącą w polskim systemie prawnym rozstrzygnięcie takie będzie mogło być poddane kontroli sądu drugiej instancji, a nawet – jak wynika z dorobku orzecznictwa – przysługuje w tym wypadku środek nadzwyczajny w postaci kasacji do Sądu Najwyższego. Komisje powinny mieć jednak na względzie fakt, że w każdej sprawie, gdzie materialnoprawne przesłanki zobowiązania do leczenia przymusowego nie będą dostatecznie i jednoznacznie wykazane, wniosek przez nią złożony będzie przez sąd oddalony.

**Związek
przyczynowy
przesłanek
medycznych
i społecznych
skierowania
wniosku**

W piśmiennictwie i utrwalonej judykaturze podkreśla się, że przesłanki wymienione w ustawie można podzielić na tzw. przesłanki medyczne (nadużywanie alkoholu i istnienie uzależnienia od alkoholu) oraz przesłanki społeczne (wymienione w ustawie naganne zachowania). Przesłanki społeczne muszą występować w ścisłym związku przyczynowym z przesłankami medycznymi. Związek przyczynowy wynika bowiem bezpośrednio z brzmienia przepisu art. 24 ustawy (...w związku z nadużywaniem alkoholu powodują...). Podkreślenia zatem wymaga, że samo uzależnienie od alkoholu nie stanowi przesłanki do skierowania wniosku do sądu. W sytuacji kiedy nadużywanie alkoholu przez osobę uzależnioną nie szkodzi nikomu z otoczenia, a jedynie jej samej, nie można skierować wniosku do sądu, a w przypadku jego skierowania oczywiste jest, że zostanie on oddalony właśnie ze względu na brak przesłanek społecznych. Podobnie bezzasadny będzie wniosek oparty jedynie na przesłankach społecznych, bez powiązania ich z nadużywaniem alkoholu i uzależnieniem osoby, wobec której jest on skierowany. GKRPA muszą mieć na uwadze, że w przepisach ustawy zapisano jedynie uzależnienie od alkoholu jako przesłankę skierowania wniosku do sądu, dlatego też uzależnienie od innych substancji psychoaktywnych nie będzie stanowiło podstawy do skierowania wniosku do sądu, a nawet podstawy do wszczęcia procedury przed komisją. W takim przypadku komisja powinna zgłaszającej się do niej osobie udzielić jedynie informacji o dostępnych miejscach pomocy, ewentualnie podjąć działania w ramach procedury Niebieskie Karty. Konkretnie działania może podjąć jedynie w związku z nadużywaniem alkoholu. Podobnie samo występowanie przesłanek społecznych, bez związku z nadużywaniem alkoholu, nie będzie stanowiło podstawy do sformułowania wniosku do sądu. Dla przykładu, uchylanie się od obowiązku zaspokajania potrzeb rodziny, jeżeli nie będzie miało bezpośredniego związku z nadużywaniem alkoholu (np. będzie służyło unikaniu obowiązku alimentacyjnego, a nie wynikało z zaniedbywania pracy w związku z nadużywaniem alkoholu), nie będzie mogło stanowić przesłanki do skierowania sprawy do sądu.

Kolejną kwestią, która może być kłopotliwa dla GKRPA, jest moment występowania przesłanek do orzeczenia obowiązku poddania się leczeniu. Kwestia ta wielokrotnie była przedmiotem rozstrzygnięć Sądu Najwyższego. Kierując wniosek do sądu, komisja opiera się na materiale dowodowym zgromadzonym w trakcie prowadzonego przez nią postępowania. Siłą rzeczy zgromadzone informacje (z policji, służb socjalnych, pozyskane od rodziny) będą datowane na pewien czas poprzedzający złożenie wniosku. Może okazać się, że zanim sprawa w sądzie ostatecznie się rozstrzygnie, sytuacja ulegnie zmianie, a przesłanki do złożenia wniosku istniejące w chwili jego składania staną się nieaktualne. Jak wynika z utrwalonego orzecznictwa, przesłanki do zobowiązania do leczenia odwykowego muszą istnieć w chwili orzekania o nim. Dotyczy to zarówno orzekania przed sądem pierwszej instancji, jak i sądem drugiej instancji. Tak wypowiedział się Sąd Najwyższy m.in. w orzeczeniach z dnia 18 września 2015 r. (sygn. akt: akt I CSK 351/15) oraz z dnia 10 stycznia 2018 r. (sygn. akt: akt I CSK 538/17). W postępowaniach tych rozpatrywano sytuację, w której zobowiązany poddał się na krótki okres leczeniu odwykowemu (w trakcie postępowania przed sądem pierwszej instancji lub drugiej instancji) i nie negował swojego uzależnienia. W obydwu przypadkach orzeczenia sądów niższych zostały uchylone, sprawy skierowano do ponownego rozpatrzenia. Sąd Najwyższy zarzucił sądom niższej instancji, że nie dokonały wystarczających ustaleń faktycznych w sprawie poprzez zaniedbanie dokładnego zbadania, czy próby podjęcia leczenia okazały się skuteczne, na ile zmieniły sytuację zobowiązanego. Sprawy te dotyczyły głównie istnienia przesłanki medycznej do zobowiązania, jednak zachowują swoją aktualność również co do istnienia przesłanek społecznych. Można wyobrazić sobie sytuację, gdzie podstawą skierowania wniosku do sądu było występowanie przemocy w związku z nadużywaniem alkoholu. Jeżeli przemoc ta ustała (np. na skutek podjętych równoległe oddziaływań na sprawcę przemocy) w chwili orzekania, wniosek powinien być oddalony. Przyjęcie takiej zasady (choć z punktu widzenia interpretacji przepisów prawa i ochrony praw osób uzależnionych jak najbardziej słusznej) stawia komisję w trudnej sytuacji. GKRPA nie są przecież w stanie przewidzieć, jak zachowa się uzależniony w trakcie postępowania sądowego, które często jest postępowaniem trwającym wiele miesięcy. W sytuacji podjęcia leczenia w trakcie trwania takiego postępowania można stwierdzić z dużym prawdopodobieństwem, graniczącym z pewnością, że wniosek złożony przez komisję zostanie oddalony. Pewnym rozwiązaniem może być cofnięcie złożonego w sądzie wniosku na podstawie przepisów art. 203 § 1 k.p.c., które stanowią, że pozew może być cofnięty bez zezwolenia pozwanego aż do rozpoczęcia rozprawy.

Moment występowania przesłanek do zobowiązania do leczenia

Orzecznictwo SN

Cofnięcie złożonego w sądzie wniosku

Z kolei na podstawie przepisów art. 512 § 1 k.p.c. po rozpoczęciu posiedzenia albo po złożeniu przez któregokolwiek z uczestników oświadczenia na piśmie cofnięcie wniosku jest skuteczne tylko wtedy, gdy inni uczestnicy nie sprzeciwili się temu w terminie wyznaczonym. W przypadku cofnięcia wniosku sąd (po ewentualnym doręczeniu go uczestnikowi postępowania i zgodzie bądź milczeniu z jego strony) umorzy postępowanie na podstawie przepisów art. 355 § 1 k.p.c. Cofnięcie pozwu jest zwykłym pismem procesowym i może, ale nie musi, zawierać uzasadnienia. Należy złożyć je wraz z opisem dla uczestnika postępowania. Trzeba podkreślić, że na podstawie przepisów ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz. U. z 2005 r. Nr 167, poz. 1398 z późn. zm.) sąd zwróci całość opłaty sądowej, jeżeli wniosek został cofnięty przed wystaniem odpisu pisma innym stronom (art. 79 ust. 1 pkt 1 lit. b powyższej ustawy), lub połowę opłaty sądowej, jeżeli wniosek został cofnięty przed rozpoczęciem posiedzenia, na które sprawa została skierowana (art. 79 ust. 1 pkt 3 lit. a powyższej ustawy). W każdym zatem przypadku należy rozważyć, czy sytuacja osoby zgłoszonej do komisji nie uległa zmianie. Oczywiście, osoby wchodzące w skład komisji z racji swojego wykształcenia oraz nabytej praktyki zdają sobie sprawę z faktu, że doraźne podjęcie terapii uzależnienia od alkoholu (być może na użytek toczącego się postępowania sądowego) nie rozwiązuje istniejącego problemu. W każdym przypadku decyzja o cofnięciu wniosku w postępowaniu sądowym powinna być podjęta po rozpatrzeniu indywidualnych przesłanek i ewentualnej ocenie dalszych rokowań na powodzenie podjętej terapii. Z jednej strony nie może ona zostać podjęta zbyt pochopnie, z drugiej jednak strony należy mieć na względzie przedstawione wyżej orzecznictwo dotyczące momentu występowania przesłanek do zobowiązania do leczenia. Stąd też komisje zawsze muszą się liczyć z negatywnym rozstrzygnięciem złożonego wniosku o przymusowe leczenie. Należy w takich sytuacjach mieć na uwadze, że oddalenie wniosku komisji nie jest równoznaczne ze stwierdzeniem, że był on źle przygotowany, nie zawierał dowodów na poparcie swoich twierdzeń lub że był bezpodstawny. Należy również zaznaczyć, że wniosek cofnięty jako taki, wobec którego nie zapadło merytoryczne rozstrzygnięcie (umorzenie postępowania takim rozstrzygnięciem nie jest), może zostać ponownie złożony, nawet częściowo z przywołaniem tych samych dowodów (np. opinia biegłych w przedmiocie uzależnienia). W wielu przypadkach po powzięciu wiadomości o zaprzestaniu leczenia odwykowego przez osobę zgłoszoną do komisji wystarczające może być sporządzenie nowego rozpoznania sytuacji w rodzinie lub w środowisku w celu potwierdzenia istnienia przesłanek do skierowania wniosku do sądu. Rozważania powyższe są ponadto przyczynkiem do stwierdzenia, że w każdym przypadku motywowanie do podjęcia dobrowolnego leczenia odwykowego jest lepszym

**Możliwość
ponownego
złożenia
wniosku**

rozwiązaniem niż automatyczne kierowanie wniosku do sądu. Ten etap pracy komisji nie powinien być zaniedbywany nie tylko z punktu widzenia większej efektywności leczenia podejmowanego dobrowolnie, ale również ze względu na różne sytuacje procesowe, które mogą mieć miejsce w trakcie toczącego się postępowania sądowego.

Właściwość miejscowa i rzeczowa sądu

Jak wynika z przepisów art. 26 ust. 2 ustawy, o zastosowaniu obowiązku poddania się leczeniu w zakładzie lecznictwa odwykowego orzeka sąd rejonowy właściwy według miejsca zamieszkania lub pobytu osoby, której postępowanie dotyczy, w postępowaniu nieprocesowym. Przepisy powyższe nie tylko odsyłają do stosowania przepisów o postępowaniu nieprocesowym, lecz również wskazują właściwość miejscową i rzeczową sądu, do którego należy złożyć wniosek o przymusowe leczenie. Kluczowe w tej kwestii będzie wyjaśnienie pojęć: miejsce zamieszkania i miejsce pobytu osoby, wobec której złożono wniosek. Definicję miejsca zamieszkania można znaleźć w przepisach art. 25 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz. U. z 2018 r., poz. 1025, 1104, 1629, 2073), dalej k.c. Według nich miejscem zamieszkania osoby fizycznej jest miejscowość, w której osoba ta przebywa z zamiarem stałego pobytu. Niezbędne są zatem dwa elementy do określenia miejsca zamieszkania: przebywanie w danej miejscowości (element obiektywny) i zamiar stałego pobytu w nim (element subiektywny). Trwały brak jednego z tych elementów spowoduje brak możliwości uznania, że dana miejscowość jest miejscem zamieszkania. Jednak czasowy i przejściowy brak jednego z elementów nie przesądza już takiej sytuacji. Bardzo często miejsce zamieszkania utożsamiane jest lub mylone z pojęciem miejsca zameldowania. Pojęcia te należy stanowczo od siebie odróżnić. Miejsce zameldowania jest pojęciem administracyjnoprawnym i jako takie nie wpływa na postępowanie cywilne. Co do zasady powinno ono odpowiadać miejscu zamieszkania, ale w przypadku rozbieżności nie należy kierować się miejscem zameldowania przy składaniu wniosku do sądu. Podobnie zgłaszane często obawy osób, które zgłaszają uzależnionego do komisji, że nie posiada on zameldowania i z tego powodu taki wniosek może być nieskuteczny, należy uznać za bezpodstawne. Zauważyć również należy, że osoby składające do komisji wniosek o wszczęcie procedury zmierzającej do podjęcia leczenia odwykowego powinny podać miejsce zamieszkania lub pobytu osoby zgłaszanej, a nie miejsce jej zameldowania (w przypadku gdy miejsca te różnią się). W przypadku braku miejsca zamieszkania właściwość miejscową sądu należy ustalić według miejsca pobytu. Tu z kolei można odnieść się do przepisów art. 28 k.p.c. Według komentarza do tego prze-

Art. 26 ust. 2 ustawy

Miejsce zamieszkania osoby, wobec której złożono wniosek

Miejsce pobytu osoby, wobec której złożono wniosek

pisu: „Miejscem pobytu (dobrowolnego lub przymusowego) jest miejsce, w którym pozwany przebywa przez pewien czas, jednakże bez zamiaru stałego tam pobytu” (Ereciński T. (red), *Kodeks postępowania cywilnego, Komentarz, tom I, Postępowanie rozpoznawcze*, LexisNexis Wyd. 4, s. 235). Tak więc miejscem pobytu będzie np. areszt śledczy czy noclegownia dla bezdomnych. Oczywiście, kierując wniosek wobec osoby, która nie ma miejsca zamieszkania, a jedynie miejsce pobytu, GKRPA musi liczyć się z faktem, że to miejsce pobytu może szybko się zmienić, w związku z czym przebieg postępowania sądowego może zostać zakłócony.

Sprawy z zakresu zobowiązania do podjęcia leczenia rozpoznawane są przez sąd w składzie jednego sędziego, na zasadach ogólnych, nie są bowiem wymienione w żadnym innym przepisie jako sprawy podlegające rozpoznaniu w innym składzie.

Wymogi formalne wniosku o zobowiązanie do podjęcia leczenia odwykowego

Wniosek o zobowiązanie do podjęcia leczenia odwykowego

Na zasadzie przepisów art. 511 § 1 k.p.c. wniosek o wszczęcie postępowania powinien czynić zadość przepisom o pozwie, z tą zmianą, że zamiast pozwanego należy wymienić zainteresowanych w sprawie. Ponieważ, jak już wspomniano, w postępowaniu nieprocesowym stosuje się odpowiednio przepisy o pozwie, wniosek należy sporządzić zgodnie z zasadami określonymi w art. 187 k.p.c., zgodnie z którymi pozew powinien czynić zadość warunkom pisma procesowego, a nadto zawierać:

- dokładnie określone żądanie, a w sprawach o prawa majątkowe także oznaczenie wartości przedmiotu sporu, chyba że przedmiotem sprawy jest oznaczona kwota pieniężna,
- oznaczenie daty wymagalności roszczenia w sprawach o zasądzenie roszczenia,
- przytoczenie okoliczności faktycznych uzasadniających żądanie, a w miarę potrzeby uzasadniających również właściwość sądu,
- informację, czy strony podjęły próbę mediacji lub innego pozasądowego sposobu rozwiązania sporu, a w przypadku gdy takich prób nie podjęto, wyjaśnienie przyczyn ich niepodjęcia.

Wnioski uzupełniające pozew

Ponadto pozew może zawierać wnioski o zabezpieczenie powództwa, nadanie wyrokowi rygoru natychmiastowej wykonalności i przeprowadzenie rozprawy w nieobecności powoda oraz wnioski służące do przygotowania rozprawy, a w szczególności wnioski o:

- wezwanie na rozprawę wskazanych przez powoda świadków i biegłych,
- dokonanie oględzin,
- polecenie pozwanemu dostarczenia na rozprawę dokumentu będącego w jego posiadaniu, a potrzebnego do przeprowadzenia dowodu, lub przedmiotu oględzin,
- zażądanie na rozprawę dowodów znajdujących się w sądach, urzędach lub u osób trzecich.

Ponieważ przepisy te odsyłają do przepisów dotyczących pisma procesowego, należy wskazać, że pismo procesowe powinno zawierać:

- oznaczenie sądu, do którego jest skierowane, imię i nazwisko lub nazwę stron, ich przedstawicieli ustawowych i pełnomocników,
- oznaczenie rodzaju pisma,
- osnovę wniosku lub oświadczenia oraz dowody na poparcie przytoczonych okoliczności,
- podpis strony albo jej przedstawiciela ustawowego lub pełnomocnika,
- wymienienie załączników.

Ponadto gdy pismo procesowe jest pierwszym pismem w sprawie, powinno ponadto zawierać oznaczenie przedmiotu sporu oraz:

- oznaczenie miejsca zamieszkania lub siedziby i adresy stron,
- oznaczenie miejsca zamieszkania lub siedziby i adresy przedstawicieli ustawowych i pełnomocników stron,
- numer Powszechnego Elektronicznego Systemu Ewidencji Ludności (PESEL).

Mając na względzie charakter wniosku składanego przez GKRPA, najważniejszym elementem wniosku będzie dokładnie określone żądanie i przytoczenie okoliczności faktycznych uzasadniających to żądanie. Są to elementy występujące w każdym pozwie i wniosku składanym w postępowaniu nieprocesowym. Żądanie powinno zostać sprecyzowane zarówno pod względem podmiotowym, jak i przedmiotowym. Należy zatem precyzyjnie wskazać, wobec kogo komisja wnosi o zobowiązanie do leczenia i o co wnosi. GKRPA może wskazać we wniosku, czy wnosi o orzeczenie zobowiązania do leczenia odwykowego w systemie stacyj-

Elementy pisma procesowego

Określenie żądania i przytoczenie okoliczności faktycznych uzasadniających wniosek

narnym, czy też ambulatoryjnym. Jeżeli z opinii biegłych w przedmiocie uzależnienia wynika jednoznacznie, że wskazane jest leczenie w warunkach stacjonarnych, komisja powinna skierować do sądu wnioski o takiej treści. Co do okoliczności faktycznych uzasadniających wnioski wskazać również należy przepisy art. 217 k.p.c. regulujące ramy czasowe ich dotyczące. Na jego podstawie strona może aż do zamknięcia rozprawy przytaczać okoliczności faktyczne i dowody na uzasadnienie swoich wniosków lub dla odparcia wniosków i twierdzeń strony przeciwnej (§ 1). Ponadto sąd pomija spóźnione twierdzenia i dowody, chyba że strona uprawdopodobni, że nie zgłosiła ich we właściwym czasie bez swojej winy lub że uwzględnienie spóźnionych twierdzeń i dowodów nie spowoduje zwłoki w rozpoznaniu sprawy albo że występują inne wyjątkowe okoliczności (§ 2). Sąd pomija również twierdzenia i dowody, jeżeli są powoływane jedynie dla zwłoki lub okoliczności sporne zostały już dostatecznie wyjaśnione (§ 3). Z powyższych uregulowań wynika zatem, że najlepszym rozwiązaniem jest powołanie wszystkich dowodów i faktów na poparcie złożonego przy składaniu wniosku tak, aby nie narazić się na ich pominięcie w późniejszym etapie postępowania. Zaznaczyć jednak należy, że reguły te dotyczą również drugiej strony – uczestnika postępowania. Sąd powinien pominać jego twierdzenia i dowody, jeżeli stwierdzi, że służą one jedynie przedłużaniu postępowania.

Wymogi formalne dotyczące pisma procesowego

Jeżeli chodzi o elementy obligatoryjne pisma procesowego, jakiego szczególnym rodzajem jest pozew, wskazać należy, że oznaczenie sądu, do którego jest kierowane, powinno obejmować również wskazanie konkretnego wydziału, gdzie pismo jest składane. W przypadku wniosków o zobowiązanie do leczenia każdorazowo będzie to wydział rodzinny i nieletnich. Oznaczeniem pisma będzie jego tytuł: „Wniosek o zobowiązanie do podania się leczeniu w stacjonarnym/niestacjonarnym zakładzie leczenia odwykowego”. Następnie należy przystąpić do uzasadnienia wniosku. W uzasadnieniu powinien znaleźć się opis sytuacji osoby, wobec której ma zostać orzeczone zobowiązanie do leczenia. Należy opisać, dlaczego został złożony wniosek do GKRPA, jakie okoliczności zostały ustalone w trakcie postępowania przed komisją. Przy konstruowaniu uzasadnienia wniosku szczególnie należy zwrócić uwagę na okoliczności, które świadczą o wyczerpaniu merytorycznych przesłanek do złożenia wniosku. O ile wykazanie przesłanki medycznej będzie proste w przypadku dołączenia do wniosku opinii biegłych z zakresu uzależnień, o tyle przesłanki społeczne wymagają szczególnego podkreślenia w uzasadnieniu wniosku. Dla przykładu, jeżeli w otoczeniu uzależnionego przebywają małoletni, a z zebranych informacji wynika, że sposób zachowania uczestnika postępowania wpływa na nich demoralizująco, należy tę okoliczność opisać w uzasadnieniu. Podobnie w przypadku systematycznego zakłócania

Uzasadnienie wniosku

porządku i spokoju publicznego w uzasadnieniu powinno się przytoczyć, gdzie i kiedy miały miejsce interwencje policji lub czy zakończyły się przewiezieniem do izby wytrzeźwień. Generalnie zasadą jest, że im lepiej przygotowane uzasadnienie wniosku, tym większa szansa na uwzględnienie go przez sąd. Pamiętać należy, że w przeważającej ilości przypadków komisje nie stawiają się na posiedzenia sądu (stawiennictwo takie nie jest obowiązkowe). Stan taki najczęściej nie jest zawiniony przez GKRPA, a wynika z faktu, że członkowie komisji nie są jej etatowymi pracownikami, a powierzone im czynności wykonują na posiedzeniach, które odbywają się poza ich godzinami pracy zawodowej. Dlatego często uzasadnienie wniosku może stanowić jedyną możliwość poparcia zawartych w nim twierdzeń. We wniosku do sądu powinny być również powołane dowody na poparcie zawartych w nim twierdzeń. Zgodnie z przepisami art. 227 k.p.c., przedmiotem dowodu są fakty mające istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy. Kodeks wymienia dowody z dokumentów (urzędowych i prywatnych) – art. 243¹ k.p.c. i następnie, dowód ze świadków – art. 258 k.p.c. i następnie, dowód z opinii biegłych – art. 278 k.p.c. i następnie, oględzin – art. 292 k.p.c. i następnie. Ponadto, jeżeli po wyczerpaniu środków dowodowych lub w ich braku niewyjaśnione pozostały fakty istotne dla rozstrzygnięcia sprawy, sąd dla wyjaśnienia tych faktów może dopuścić dowód z przesłuchania stron. W Kodeksie postępowania cywilnego wymienione są również inne dowody (np. dowód z grupowego badania krwi, który nie znajduje zastosowania przy wnioskach o zobowiązanie do leczenia), a wśród nich dowód z innych dokumentów niż wymienione w art. 243¹ k.p.c., w szczególności zawierających zapis obrazu, dźwięku albo obrazu i dźwięku (który mógłby być wykorzystany w postępowaniu o zobowiązanie do leczenia). Spośród wymienionych wyżej środków dowodowych szczególnego omówienia wymaga (oprócz dowodu z dokumentów) dowód z przesłuchania świadków. Na podstawie przepisów art. 26 ust. 3 ustawy GKRPA zobowiązana jest do dołączenia do wniosku zebranej dokumentacji wraz z opinią biegłego, jeżeli badanie przez biegłego zostało przeprowadzone. Właśnie ta zebrana dokumentacja będzie dowodem z dokumentu. Przytoczony przepis dopuszcza możliwość, aby pośród dokumentów załączonych do wniosku nie było opinii biegłego w przedmiocie uzależnienia („...jeżeli badanie przez biegłego zostało przeprowadzone...”). Zaznaczyć jednak należy, że część sądów przyjęła praktykę polegającą na bezwzględnym żądaniu od komisji dołączenia do wniosku takiej opinii. Można wskazać na przykłady wzywania przez sąd do dołączenia takiej opinii do wniosku, w formie zarządzenia o brakach formalnych wniosku, pod rygorem zwrotu wniosku. Jakkolwiek można nie podzielać takiego stanowiska sądu, wnioskodawcy pozostaje jedynie albo zastosować się do niego i opinię dołączyć, albo narazić się na zwrot wniosku. Dopóki takie zarządzenie o zwrocie wniosku nie zosta-

**Dowody
na poparcie
twierdzeń
zawartych
we wniosku**

**Dowody
z dokumentów**

nie skutecznie zaskarżone zażaleniem do sądu drugiej instancji i ewentualnie przez sąd ten uchylone, dopóty komisje będą musiały podporządkować się takiej interpretacji przepisów ustawy przez sąd. Podsumowując ten wątek, można jedynie stwierdzić, że kwestia ta może odmiennie wyglądać w różnych sądach ze względu na różną praktykę orzecniczą. Komisjom pozostaje podporządkować się stosowanej w danym sądzie praktyce lub usiłować ją zmienić przez konsekwentne zaskarżanie zarządzeń sądu do sądu drugiej instancji.

Powoływanie dowodów ze świadków

Znacznie bardziej skomplikowaną sprawą jest powoływanie dowodów ze świadków. Ze względu na bardzo delikatną materię postępowania dotyczącego zobowiązania do podjęcia przymusowego leczenia oraz fakt, że wkracza ona w sferę funkcjonowania całej rodziny, powoływanie na świadków członków rodzin musi być zawsze bardzo przemyślane. Na podstawie przepisów art. 261 § 1 k.p.c. nikt nie ma prawa odmówić zeznań w charakterze świadka, z wyjątkiem małżonków stron, ich wstępnych, zstępnych i rodzeństwa oraz powinowatych w tej samej linii lub stopniu, jak również osób pozostających ze stronami w stosunku przysposobienia. Tak więc dla przykładu małżonek uczestnika postępowania, co do którego złożono wniosek o zobowiązanie do leczenia, wezwany w charakterze świadka mógłby odmówić składania zeznań. Dobrą praktyką GKRPA powinno być jednak rozważne korzystanie z tego środka dowodowego. Bardzo częste są sytuacje, w których współmałżonek osoby uzależnionej składa wniosek do komisji, lecz zastrzega, że obawia się ujawnienia swojej tożsamości osobie zgłoszonej, np. z tego powodu, że jest ofiarą przemocy. W takiej sytuacji komisja powinna podjąć decyzję i rozważyć, czy rzeczywiście powoływanie takiej osoby na świadka jest niezbędne. Być może pozostały materiał dowodowy zgromadzony w sprawie będzie wystarczający do udowodnienia twierdzeń wniosku. Dobrą praktyką GKRPA może być uzyskanie od osoby składającej wniosek (w chwili składania tego wniosku) informacji, czy ewentualnie wyraża zgodę na bycie świadkiem w sprawie. Oczywiście, w bezpośredniej rozmowie należy wytłumaczyć, że komisja pomimo braku takiej zgody może powołać tę osobę na świadka. Jednak taka informacja umieszczona w aktach sprawy na końcowym etapie jej rozpoznawania i podczas ostatecznego formułowania wniosku do sądu może być bardzo użyteczna. Jestem zdania, że sugestie w tym zakresie zgłaszane przez członków rodzin osób uzależnionych powinny być, w miarę możliwości, brane pod uwagę przez GKRPA. Komisje jako organy społeczne, które są powołane nie tylko do wykonywania kompetencji z zakresu administracyjnoprawnego i zmierzające do złożenia jak największej ilości wniosków w postępowaniu sądowym, ale również jako organy, w skład których wchodzi

osoby przeszkolone z zakresu profilaktyki, uzależnień, pomocy osobom współuzależnionym i ofiarom przemocy, powinny szczególnie empatycznie podchodzić do osób, które zgłaszają się do nich z problemami związanymi z nadużywaniem alkoholu w najbliższym środowisku. Dlatego też powoływanie na świadków osób z najbliższego otoczenia uzależnionego, a w szczególności bez wyraźnej ich chęci do tego, powinno mieć miejsce jedynie w sytuacjach, w których w inny sposób nie da się jednoznacznie udowodnić przed sądem zawartych we wniosku twierdzeń.

Powoływanie na świadków osób najbliższych uzależnionego

Z innych środków dowodowych przydatnych w postępowaniu o zobowiązanie do leczenia należy wymienić możliwość wnioskowania przez komisję o dołączenie przez sąd innych dokumentów, które nie znajdują się w aktach postępowania. W każdym jednak przypadku, wnioskując środek dowodowy, należy określić, w jakim celu, czyli na okoliczność czego, ma być on przeprowadzony. Można np. wnioskować o dopuszczenie dowodu z przesłuchania konkretnego świadka na okoliczność aktualnej sytuacji w rodzinie związanej z nadużywaniem alkoholu przez uczestnika postępowania albo o dopuszczenie dowodu z informacji uzyskanej od policji na okoliczność interwencji przeprowadzanych wobec uczestnika postępowania w związku z nadużywaniem przez niego alkoholu. We wniosku dowodowym dotyczącym powołania świadka należy podać takie dane, aby możliwe było skuteczne wezwanie go (adres zamieszkania lub aktualny adres pobytu). Warto wspomnieć, że na podstawie przepisów art. 277 świadek ma prawo żądać zwrotu wydatków koniecznych związanych ze stawiennictwem do sądu oraz wynagrodzenia za utratę zarobku. Szczegółowe przepisy dotyczące zwrotu wydatków świadka oraz sposobu obliczania utraconego wynagrodzenia znajdują się w przepisach ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych. Wniosek o zwrot tych należności powinien być złożony przez świadka na piśmie nie później niż trzy dni po wykonaniu czynności lub ustnie do protokołu posiedzenia. Bez wniosku świadka należności te nie będą wypłacone.

Zwrot wydatków świadka powołanego w sprawie

Przechodząc do następnego elementu prawidłowo sporządzonego pisma procesowego, a zatem wniosku składanego do sądu, należy zauważyć, że powinno ono być podpisane. W przypadku GKRPA kwestia ta może nie być tak jednoznaczna jak zazwyczaj. Ponieważ komisje są organami kolegialnymi, powstaje pytanie, kto ma podpisać wniosek do sądu. W przypadku innych podmiotów, które reprezentowane są przez organy kolegialne, np. spółki kapitałowe, stowarzyszenia, fundacje, sposób ich reprezentacji wynika z aktów wewnętrznych i jest wpisany do właściwego rejestru lub ewidencji (np. Krajowego Rejestru Sądowego). Składając

Podpisanie wniosku procesowego

pozew lub wniosek w postępowaniu nieprocesowym, podmioty te dotycząc do niego odpis z właściwego rejestru. W przypadku komisji rejestru takiego nie ma. Zazwyczaj uprawnienie do reprezentowania komisji wynika z jej regulaminu, który jest przyjmowany w różnoraki sposób. Pierwszym z rozwiązań jest podpisanie wniosku przez przewodniczącego oraz dołączenie do wniosku regulaminu, z którego wynika, że jest on uprawniony do reprezentowania komisji na zewnątrz. Drugim rozwiązaniem jest podpisanie wniosku przez większość członków komisji, która jako organ kolegialny podejmuje decyzje większością głosów. Właściwe byłoby dołączenie do wniosku zarządzenia prezydenta/burmistrza/wójta o powołaniu konkretnych osób w skład komisji. W każdym razie należy zastosować się do aktualnej praktyki orzeczniczej danego sądu. Z uwagi na bardzo lakoniczne uregulowania ustawy dotyczące GKRPA, procedury postępowania komisji, kwestii jej reprezentacji, luka ta wypełniona będzie właśnie przez praktykę orzeczniczą poszczególnych sądów, która niestety nie musi być jednolita na terenie całego kraju.

Wskazanie miejsca zamieszkania, siedziby stron

Ponieważ wniosek o zobowiązanie do leczenia będzie pierwszym pismem procesowym w sprawie, należy jeszcze wskazać w nim oznaczenie miejsca zamieszkania lub siedziby i adresy stron (dla komisji będzie to adres siedziby, w której się mieści, a dla uczestnika – jego adres zamieszkania lub pobytu) oraz numer Powszechnego Elektronicznego Systemu Ewidencji Ludności (PESEL). Przyjmując wniosek, komisja powinna zatem pozyskać od składającego numer PESEL zgłaszanego lub przynajmniej informacje o dacie jego urodzenia i imionach rodziców. Dane o dacie urodzenia i imionach rodziców mogą stać się przydatne w przypadku, gdy osoba zgłaszająca nie pamięta numeru PESEL osoby zgłaszanej. Trzeba zaznaczyć bowiem, że na podstawie przepisów art. 208¹ sąd z urzędu ustala numer PESEL pozwanego będącego osobą fizyczną, jeżeli jest on obowiązany do jego posiadania. Dlatego też w przypadku niepodania numeru PESEL we wniosku sąd zobowiązany jest ustalić go z urzędu, jednak bardzo często wzywa on do podania bliższych danych uczestnika postępowania (właśnie daty urodzenia i imion rodziców), ponieważ samo imię i nazwisko może nie identyfikować uczestnika postępowania spośród innych osób o takim imieniu i nazwisku. Na końcu wniosku należy umieścić spis załączników.

Złożenie wniosku w sądzie

Tak sporządzony i podpisany wniosek należy złożyć wraz z jego odpisem i odpisami wszystkich załączników we właściwym sądzie rejonowym. Po złożeniu wniosku z załącznikami do sądu stają się one jawne dla uczestnika postępowania. Zostaną mu one doręczone celem zapoznania się i podjęcia ewentualnej obrony. Podobnie akta postępowania cywil-

nego są jawne dla stron postępowania i mogą być przez nie przeglądane, a także mogą być z nich czynione zapiski i fotokopie. Komisja powinna mieć tego świadomość, kierując wniosek do sądu. Często załącznikami są wewnętrzne protokoły i notatki komisji znajdujące się w aktach. Należy rozważyć celowość ich załączania do wniosku, tak aby nie zostały wykorzystane przeciwko komisji przez uczestnika postępowania, który będzie negował jej ustalenia.

Ponieważ na podstawie przepisów art. 126² k.p.c. sąd nie podejmie żadnej czynności na skutek pisma, od którego nie została wniesiona opłata, wniosek o zobowiązanie do podjęcia leczenia odwykowego należy odpowiednio opłacić. Bedzie on podlegał opłacie w kwocie 40 zł, na podstawie przepisu art. 23 pkt 1 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, który stanowi, że opłatę stałą w kwocie 40 złotych pobiera się od wniosku o wszczęcie postępowania nieprocesowego. Opłatę należy uiszczyć na konto sądu wskazane na przykład na stronie internetowej sądu lub w znakach opłaty sądowej – aktualnie tylko elektronicznych znakach opłaty sądowej. Jeżeli wniosek nie zostanie opłacony, przewodniczący wezwie wnioskodawcę do jej uiszczenia w terminie tygodniowym, pod rygorem zwrotu wniosku. Z uwagi na charakter pracy komisji i fakt, że nie spotyka się ona codziennie, a w mniejszych gminach może nawet nie co tydzień, uchybienie tygodniowemu terminowi do uzupełnienia braków formalnych wniosku wcale nie jest takie rzadkie. W razie gdy nie zostaną one uzupełnione w wyznaczonym przez sąd terminie, przewodniczący zarządzi zwrot wniosku. Trzeba jednak podkreślić, że pismo zwrócone nie wywołuje żadnych skutków, jakie ustawa wiąże z wniesieniem pisma procesowego do sądu. Innymi słowy uznać można, że sytuacja jest taka, jak gdyby pisma takiego nie było. Ponadto, po uprawomocnieniu się zarządzenia o zwrocie wniosku sąd powinien zwrócić go fizycznie, na adres wnioskodawcy. Zatem w przypadku zarządzenia o zwrocie pisma komisja otrzyma komplet przesłanych do sądu dokumentów na adres jej siedziby wskazany we wniosku. Ponieważ, jak już wskazano powyżej, nie wywoła on żadnych skutków prawnych, z powodzeniem można go złożyć ponownie (należy wpisać na nim aktualną datę sporządzenia), prawidłowo opłacając lub uwzględniając inne braki formalne, o które wzywał sąd w swoim zarządzeniu. Z uiszczeniem opłaty sądowej wiąże się jeszcze instytucja zwolnienia z kosztów sądowych. Na podstawie przepisów art. 103 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych sąd może przyznać zwolnienie od kosztów sądowych osobie prawnej lub jednostce organizacyjnej niebędącej osobą prawną, której ustawa przyznaje zdolność prawną, jeżeli wykazała, że nie ma dostatecznych środków na ich uiszczenie. Wniosek o zwolnienie z kosztów sądowych w całości lub w części powinien być złożony razem z wnioskiem o zobowiązanie do lecze-

Opłacenie wniosku

Zwrot wniosku przez sąd

nia. Może on stanowić część wniosku o zobowiązanie (kolejny jego punkt) lub być osobnym pismem procesowym. W uzasadnieniu należy jednak wykazać, że GKRPA nie ma dostatecznych środków na uiszczenie kosztów sądowych. Podkreślić należy, że koszty sądowe to nie tylko opłata sądowa, ale również np. koszty ewentualnych opinii biegłych powołanych w trakcie postępowania. Na ewentualną odmowę zwolnienia od kosztów służy skarga na orzeczenie referendarza (jeżeli wniosek o zwolnienie rozpoznawał referendarz sądowy) lub zażalenie, jeżeli wniosek ten rozpoznawał sąd.

Powyżej przedstawiłam pierwszą część opracowania dotyczącego sądowego zobowiązania do podjęcia leczenia odwykowego. Zawiera ona omówienie merytorycznych przesłanek skierowania wniosku do sądu jako podstawy materialnoprawnej takiego wniosku oraz omówienie wymogów formalnych takiego wniosku. W kolejnej części przedstawione zostaną regulacje dotyczące toku postępowania przed sądem oraz ewentualnych środków zaskarżenia orzeczenia kończącego takie postępowanie i przepisów dotyczących postępowania wykonawczego w sprawach o zobowiązanie do leczenia.